

VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR ETILGAN JINOYATLAR**Alijonov Abdug'ani Salimjon o'g'li***IIV Akademiyasi 3-o'quv kursi 305-guruh kursanti*

Annotatsiya: *Voyaga etmaganlar jinoyati shaxslar, oilalar va jamoalar uchun keng qamrovli oqibatlariga olib keladigan muhim ijtimoiy tashvish bo'lib qolmoqda. Ushbu tadqiqot hujjati voyaga etmaganlar jinoyatini, jumladan, uning sabablari, oqibatlari va potentsial aralashuvini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan. Turli nazariy asoslar va empirik tadqiqotlarni o'rganish orqali ushbu maqola voyaga etmaganlar jinoyatchiligiga yordam beruvchi ijtimoiy-iqtisodiy, psixologik va ekologik omillarni o'rganadi. Qolaversa, voyaga yetmaganlar o'rtasida sodir etilgan jinoyatlarning shaxs va jamiyatga ta'siri haqida so'z yuritilib, ushbu murakkab muammoni hal etishda profilaktika choralari va reabilitatsiya tadbirlarining ahamiyati ta'kidlanadi.*

Kalit so'zlar: *Voyaga yetmaganlar jinoyati, O'smirning jinoiy xatti-harakati, Kichik jinoiy harakatlar, Voyaga yetmaganlar adliya tizimi, Yoshlar jinoyati statistikasi, Voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha sud jarayoni, Voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar, O'smirlarning qonunbuzarligi, 18 yoshgacha bo'lgan jinoiy xatti-harakatlar, Voyaga yetmaganlarni qamoqqa olish.*

Kirish.

Voyaga yetmaganlar jinoyati deganda 18 yoshga to'lmagan shaxslar tomonidan sodir etilgan noqonuniy xatti-harakatlar tushuniladi. Voyaga yetmagan jinoyatchilar bunday xatti-harakatlarning asosiy sabablarini tushunib, o'g'irlik, giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish va zo'ravonlik kabi turli xil jinoiy xatti-harakatlarni amalga oshirishiga qarshi samarali aralashuv va oldini olish zarurdir. Ushbu maqola voyaga yetmaganlar jinoyatining ko'p qirrali mohiyatini o'rganishga, uning asosiy sabablarini, ijtimoiy oqibatlarini va potentsial yechimlarini ko'rib chiqamiz. Asl sabablar, statistika va tendentsiyalarni, shuningdek, balog'atga yetmagan bolalar adliya tizimini chuqur o'rganish orqali biz ushbu dolzarb masala bo'yicha qimmatli tushunchalarga ega bo'lishimiz mumkin.

Voyaga yetmaganlar jinoyatlarining boshlanishiga turli omillar sabab bo'ladi. Ushbu sabablar ko'pincha o'zaro bog'liq va ko'p qirrali ekanligini tan olish kerak. Muhim ta'sirlardan biri bu oilaviy muhit. Oila ichidagi disfunktsiya, e'tiborsizlik yoki suiiste'mollik voyaga yetmaganlar o'rtasida xulq-atvor muammolari va uquqbuzarliklarga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, tengdoshlarning bosimi va ijtimoiy ta'sirlar balog'atga yetmaganlarning xatti-harakatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynashi mumkin. Ta'lim olish imkoniyatining yo'qligi, qashshoqlik, giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish va ruhiy salomatlik muammolari ham e'tibordan chetda qoldirilmaydigan omillardir.

O'smirlar orasida jinoyati statistikasi va tendentsiyalari, ularning jinoyatlarining ko'lami va mohiyatini har tomonlama tushunish uchun jinoyatlar statistikasi va tendentsiyalarini tahlil qilish juda muhimdir. So'nggi ma'lumotlarga ko'ra, so'nggi yillarda voyaga yetmaganlar o'rtasida sodir bo'ladigan jinoyatlarning umumiy ko'rsatkichlari pasaygan. Biroq, giyohvand moddalar va zo'ravonlik jinoyatlari kabi jinoyatlarning ayrim turlari hali ham jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Ushbu doimiy tendentsiyalarni

bartaraf etish va aralashuvlarni mos ravishda moslashtirish juda muhimdir. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining rivojlanayotgan manzarasi haqida xabardor bo'lish orqali jamiyat paydo bo'layotgan muammolarga yaxshiroq javob berishi mumkin.

Voyaga yetmaganlarga oid adliya tizimi voyaga yetmagan jinoyatchilarga nisbatan adolatli va rehabilitativ yondashuvni ta'minlashga qaratilgan. Katta yoshdagi jinoiy adliya tizimidan farqli o'laroq, bu yerda asosiy e'tibor o'smir yoshlarning farovonligi va isloh qilinishiga qaratilgan. Voyaga yetmaganlarga oid adliya tizimining asosiy maqsadlari yosh huquqbuzarlarni qilmishlari uchun javobgarlikka tortish, takror jinoyat sodir etilishining oldini olish va ularning jamiyatga muvaffaqiyatli qayta integratsiyalashuviga ko'maklashishdan iborat. Jazoni rehabilitatsiya bilan muvozanatlash juda nozik vazifadir, lekin yoshlar hayotida ijobiy o'zgarishlarni qo'llab-quvvatlash uchun zarurdir.

Voyaga yetmaganlar og'irligi va xarakteriga ko'ra turli xil jinoiy harakatlarga jalb qilinishi mumkin. Ular tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning ba'zi keng tarqalgan turlariga o'g'irlik, vandalizm, giyohvand moddalar bilan bog'liq jinoyatlar, hujum va qotillik kabi yanada jiddiy jinoyatlar kiradi. Jinoyatning har bir turini jinoyatchining ehtiyojlari va sharoitlariga mos keladigan tegishli choralar bilan hal qilish juda muhimdir. Voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning xilma-xilligini tan olish orqali biz sa'y-harakatlarimizni samarali oldini olish va rehabilitatsiya strategiyalariga moslashtira olamiz.

O'smirlarning jinoiy xatti-harakatlariga yordam beruvchi ayrim omillar:

Yoshlarning jinoiy xatti-harakatlariga yordam beradigan omillarni tushunish samarali choralarni ishlab chiqish uchun juda muhimdir. Yuqorida aytib o'tilganidek, oila dinamikasi, tengdoshlarning ta'siri, ta'limdagi bo'shliqlar, giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish va ruhiy salomatlik muammolari keng tarqalgan hissa qo'shadigan omillardir. Ushbu asosiy sabablarni bartaraf etadigan yaxlit yondashuvni qabul qilish juda muhimdir. Qo'llab-quvvatlash tizimlari, maslahatlar, ta'lim va shaxsiy o'sish imkoniyatlarini taqdim etish orqali biz yoshlarning jinoiy faoliyatga kirishishining oldini olishga yordam bera olamiz.

Voyaga yetmagan shaxs jinoyat sodir etganda, ularning yoshi va sharoitlariga mos keladigan tegishli oqibatlar va aralashuvlarni amalga oshirish juda muhimdir. Faqat jazoga e'tibor qaratish o'rniga, adolatni tiklash amaliyotini amalga oshirish mumkin. Ushbu amaliyotlar etkazilgan zararni bartaraf etishga, huquqbuzarni javobgarlikka tortishga va ularning rehabilitatsiyasiga yordam berishga qaratilgan. Aralashuv dasturlari maslahat, jamoat xizmati, kasbiy ta'lim va ta'lim imkoniyatlarini o'z ichiga olishi mumkin. Jinoiy xatti-harakatlarning yanada kuchayishining oldini olish uchun erta aralashuv juda muhimdir.

Yoshlar sudi ishlari kattalar sudidan bir necha jihatdan farq qiladi. Asosiy maqsad yosh jinoyatchini jazolashdan ko'ra rehabilitatsiya qilishdir. Huquqiy tizim o'smir yoshdagi voyaga yetmaganlarning o'zgarish va o'sish qobiliyatiga ega ekanligini tan oladi. Yoshlar sudlari ko'pincha tegishli oqibatlar va aralashuvlarni aniqlash uchun sudyalari, advokatlar va hatto tengdoshlar bilan hamkorlikda yondashuvni o'z ichiga oladi. Har bir ishning o'ziga xos holatlarini hisobga olgan holda, huquq tizimi o'smirlar jinoyatlarining asosiy sabablarini bartaraf etadigan moslashtirilgan echimlarni taklif qilishi mumkin.

Voyaga yetmaganlarni qamoqqa olish va rehabilitatsiya qilish dasturlari: Jinoyatning og'irligi xavfsiz qamoqqa olishni talab qiladigan hollarda, voyaga yetmaganlar uchun qamoqxonadan foydalaniladi. Ushbu muassasalarning maqsadi nafaqat jazolash, balki rehabilitatsiya uchun tuzilgan muhitni ta'minlashdir. Ta'lim, kasbiy ta'lim, maslahat va

terapiya ushbu dasturlarning muhim tarkibiy qismidir. Maqsad - huquqbuzarlik sodir etgan yoshlarni zarur ko'nikmalar bilan ta'minlash va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini qo'llab-quvvatlash. Uzoq muddatli qamoqqa olishdan ko'ra reabilitatsiyani birinchi o'ringa qo'yish juda muhim, chunki bu odamlar uchun yanada istiqbolli kelajakni taklif qiladi.

Yosh huquqbuzarlik qonunlari va ularning samaradorligi: Yosh huquqbuzarlar to'g'risidagi qonunlar huquqbuzar voyaga yetmagan, ammo jiddiy huquqbuzarlik sodir etgan holatlarni ko'rib chiqish uchun mo'ljallangan. Ushbu qonunlar huquqbuzarga voyaga yetmagan yoki voyaga yetgan shaxs sifatida munosabatda bo'lish o'rtasida muvozanatni saqlashga qaratilgan. Yosh huquqbuzarlik qonunlarining samaradorligi yurisdiksiyaga va har bir ish bilan bog'liq o'ziga xos holatlarga qarab o'zgaradi. Hisobdorlik, reabilitatsiya va jamoat xavfsizligini ta'minlash uchun ushbu qonunlarni doimiy ravishda baholash va takomillashtirish zarur.

Profilaktik choralar va jamoatchilikni jalb qilish, voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish oilalar, maktablar, mahallalar va davlat idoralarning birgalikdagi sa'y-harakatlarini talab qiladi. Oilaviy rishtalarni mustahkamlash, sifatli ta'lim berish va xavfsiz muhitni yaratish orqali biz o'smir yoshlarning jinoiy xatti-harakatlari bilan bog'liq xavf omillarini kamaytirishimiz mumkin. Yoshlarni jinoiy faoliyatdan chalg'itishda murabbiylik dasturlari, maktabdan keyingi mashg'ulotlar va jamoatchilik bilan bog'liq tashabbuslar ham muhim o'rin tutadi. Jamiyatni jalb qilish ijtimoiy tuzilmani mustahkamlaydi va yoshlarga ijobiy tanlov qilish imkoniyatini beradi.

Xulosa: yosh huquqbuzarlar uchun yaxshi kelajakni targ'ib qilish

Voyaga etmaganlarning xulq-atvorini tushunish va voyaga etmaganlar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarni bartaraf etish murakkab va ko'p qirrali ishdir. Sabablarini tan olish, jinoyatlar statistikasini tahlil qilish va samarali choralarni amalga oshirish orqali biz yosh huquqbuzarlarning kelajagini yaxshilashga yordam bera olamiz. Bu shaxslarning farovonligi, reabilitatsiyasi va jamiyatga muvaffaqiyatli reintegratsiyasiga ustuvor ahamiyat berish zarur. Hamkorlik va rahm-shafqatli yondashuv bilan biz jinoyatchilik tsiklini sindirishimiz va hamma uchun xavfsizroq va yanada inklyuziv jamiyat yaratishimiz mumkin. Keling, yoshlarimizni ertangi yorug'lik sari qo'llab-quvvatlash va yo'naltirishda birgalikda harakat qilaylik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Voyaga yetmaganlarning huquqlari, majburiyatlari va javobgariigi. o'quv qo'llanma. —T.: «Aloqachi* nashriyoti, 2010
2. <https://uza.uz/static/media/uza-logo.d02b4538.svg>
(O'zb Milliy Agentligi rasmiy sayti)